

УДК: 904.3(477-25)''10/12''

*М. М. Ієвлев, А. О. Козловський,
В. О. Крижановський*

САДИБА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XI — ПОЧАТКУ XIII ст. НА МІСЦІ «ЗАХІДНОГО ПАЛАЦУ» У «МІСТІ ВОЛОДИМИРА» В КИЄВІ

Стаття присвячена дослідженням князівської садиби другої половини XI — початку XIII ст. на території «міста Володимира» на місці «Західного палацу».

Ключові слова: палац, садиба, житло, будівля, підкліт, кераміка.

Посадибний характер забудови давнього Києва підтверджується, як письмовими джерелами, так і численними археологічними дослідженнями. Досліджені садиби на Подолі мали площу: малу — 250,0—350,0 м², середню — 600—700,0 м², велику — 1000,0 м² і більшу. Площа садиб на території Верхнього міста, за дослідженнями П.П. Толочко, була меншою, ніж на Подолі [Толочко, 1981].

На території Верхнього міста давнього Києва відомо декілька частково досліджених садиб. Найбільша кількість досліджених садиб у Верхньому місті давнього Києва була відкрита у «місті Володимира»; на території деяких були зафіксовані ювелірні та косторізні майстерні [Київівіч, 1982]. Потрібно відмітити, що залишки ювелірних майстерень було відкрито майже в усіх досліджених давньоруських містах [Гончаров, 1950, с. 128—132; Лысенко, 1971, с. 65—66; Седова, 1978, с. 78—84].

Впродовж 2008—2014 рр., під час досліджень була відкрита садиба, час існування якої датується кінцем XI — початком XIII ст. У другій половині IX — середині X ст. на цій території знаходилися курганний та ґрунтовий могильники, у яких зустрічалися поховання за обрядом тілоспалення та тілопокладення. Всього, на дослідженій території було відкрито 19 поховань. Зафіксовано два етапи, які відносяться до

давньоруського періоду. Перший — кінець X — перша половина XI ст. — час існування на цьому місці «Західного палацу». Другий — друга половина XI — перша половина XIII ст. — час існування великої князівської садиби. Потрібно зауважити, що з цього часу дана територія була майже весь час забудованою.

На території розташування садиби найбільш ранньою дослідженою будівлею був «Західний палац», або — палац князя Володимира. Підмурки цього палацу були вперше відкриті в 1914 р. П. Вельміним. Датою заснування палацу більшість дослідників вважає кінець X ст. За результатами проведених археологічних досліджень можна прийти до висновку, що «Західний палац» припинив своє існування, скоріш за все, у другій половині, чи наприкінці XI ст. Після припинення його існування у північній частині будується велика садиба. Судячи за наявним матеріалом, це будівництво почалося у другій половині XI ст. та зазнало декілька перебудов впродовж XII — першої половині XIII ст. (рис. 1). Загальну площу садиби остаточно встановити не вдалося у зв'язку з тим, що її огорожа була знищена більш пізнім будівництвом, але виходячи з наявних даних, отриманих при її дослідженні, можна зробити припущення, що вона дорівнювала близько 300,0 м². Давньоруська садиба цього ж часу розташовувалася, приблизно, на відстані 100,0 м на південний захід — на сучасній вул. Володимирській, 8, мала площу близько 220,0 м² [Козловський, Ієвлев, 2008, с. 241]. Садиба складалася з шести жител та чотирьох будівель. Потрібно зазначити, що одна будівля (№ 10), вірогідно, також могла бути житлом, але внаслідок її поганої збереженості стверджувати це неможливо. Також на її території

© М.М. ІЄВЛЕВ, А.О. КОЗЛОВСЬКИЙ,
В.О. КРИЖАНОВСЬКИЙ, 2016

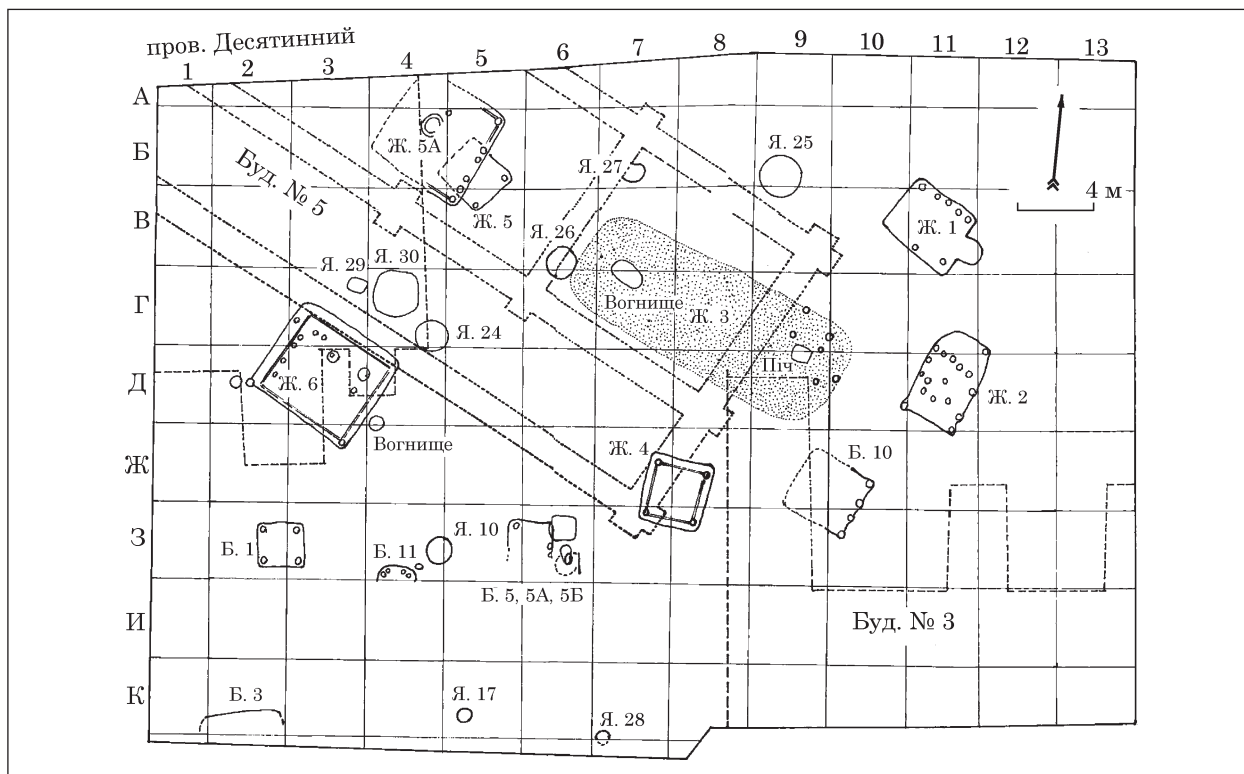

Рис. 1. План розташування об'єктів другої половини XI — першої половини XIII ст.

було досліджено 14 господарчих ям, чотири з яких були зерновими. Садиба зберегла напрям розташування «Західного палацу», який знаходився навпроти Десятинної церкви. У центрі садиби знаходилося центральне житло або, судячи з його розмірів — невеликий дерев'яний палац. Шість жител розташовувалися навколо центрального: два — із західного боку та чотири — зі східного (чотири житла, якщо вважати будівлю 10 житлом). Всі житла знаходилися на відстані, приблизно, 8—10 м від центрального, що дозволяє стверджувати: будівля 10 все ж була житлом. Чотири будівлі та, переважно, усі господарчі ями знаходилися з південної сторони на відстані 12—16 м. Таке планування садиби було, вірогідно, притаманне більшості садиб у давньоруських містах XI—XIII ст. Приблизно таке ж планування має садиба, досліджена по вул. Володимирській, 8 [Козловський, Ієвлев, 2008, с. 254].

Культурний шар дослідженої ділянки було пошкоджено на значній площі більш пізньою забудовою. В ньому зафіксовано, переважно, у перевідкладеному стані значну кількість матеріалів кінця X — XIX ст. Культурний шар на ділянці зберігся частково, він мав товщину 0,60—1,0 м. При його дослідженні були знайдені численні фрагменти кераміки: горщиків X—XII ст., амфор, корчаг, глечиків, фрагменти скляних браслетів, кістяні проколки, вироби з заліза, велика кількість фрагментів плінфи. Також треба відмітити знаходження у культурному шарі великої кількості шматків скляного та залізного шлаків.

Житло 1. Це житло розташовувалося у східній частині дослідженої ділянки. Воно частково було досліджено С.Р. Килієвіч у 1977 р. [Килієвіч, 1982, с. 116]. Під час досліджень було встановлено, що воно знаходилося на глибині 2,0 м від рівня сучасної денної поверхні. Житло мало розміри: 3,75 × 3,0 м, та було стовпової конструкції (рис. 2, 1). У його кутах були зафіксовані три стовпові ями діаметром близько 0,40 м. Біля південної стіни, на відстані 2,20 м від південно-східного кута, знаходилася ще одна стовпова яма діаметром близько 0,30 м. Стіни заглиблені у материк на 0,55 м. Із зовнішнього боку південно-східної стіни знаходилася глинобитна піч грушовидної форми розмірами: 1,45 × 1,10 м. Черинь пічки був викладений цеглою. Склепіння пічки повністю зруйновано. Устя пічки орієнтовано на північний захід. Біля північної стінки, на відстані 2,05 м знаходилася господарча яма овальної форми розмірами: 0,96 × 0,8 м, глибиною — 0,60 м.

У заповненні житла було знайдено велику кількість фрагментів кераміки XII — початку XIII ст., скляних браслетів, численні фрагменти світильників та розпиляних рогів. Окремо треба відзначити знахідку бронзового зміювика, з його лицевого боку було зображення архістратига Михаїла, а на зворотному — сплетіння змії (рис. 2, 2).

Проведені повторно дослідження у 2008 р. підтвердили результати, які були отримані попередніми дослідниками. Були відкриті ще три стовпові ями вздовж північної стіни житла діаметрами: 0,35; 0,30 та 0,30 м. Така

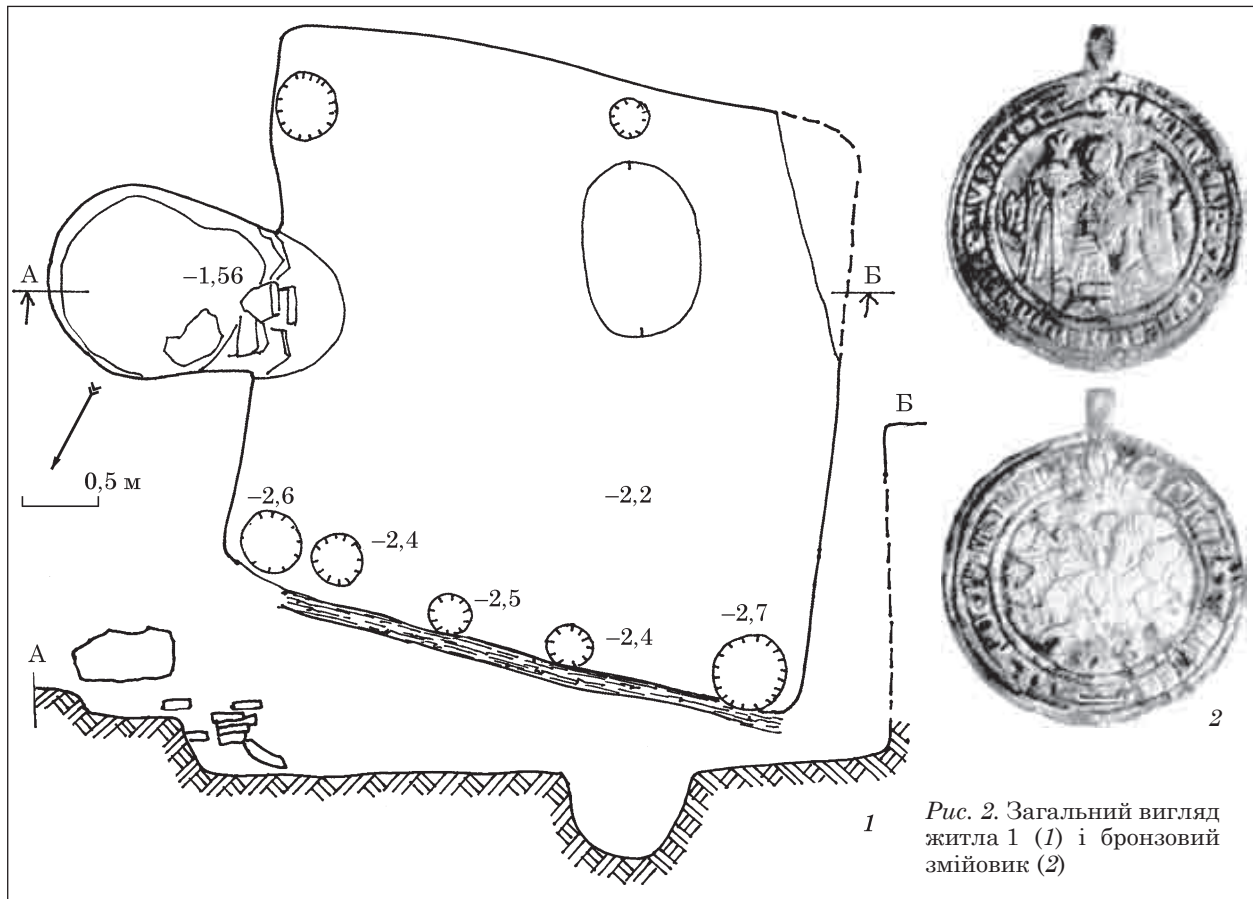

Рис. 2. Загальний вигляд житла 1 (1) і бронзовий змійовик (2)

кількість стовпів може свідчити про те, що ця будівля мала каркасно-стовпову конструкцію та, скоріш за все, мала два поверхи. Вздовж північної стіни житла був зафіксований тлін деревини, який вказує на те, що стіни підкліту були обшиті деревом.

Житло 2 було каркасно-стовпової конструкції, орієнтоване по осі північ-південь, з невеликим відхиленням на схід. Житло мало прямокутну форму з заокругленою північною стінкою, розмірами: $5,25 \times 3,20$ м та знаходилося на глибині 2,35 м від рівня сучасної денної поверхні. Частина житла розмірами: $4,0 \times 3,20$ м була заглиблена в материк на 0,8—0,9 м та мала рівну підлогу. (рис. 3) На підлозі фіксується прошарок темного ґрунту, насичений фрагментами кераміки, скляних браслетів, амфор, залізних цвяхів, плінфи завтовшки 2,0—3,0 см. На підлозі були зафіксовані рештки згорілої дерев'яної підлоги верхнього поверху, що вказує на те, що воно було двоповерховим.

Північна частина розмірами: $1,25 \times 3,0$ м була заглиблена у материк на 0,60 м. На її території знаходилася стовпова яма № 18, діаметром 0,40 м, заглиблена на 0,30 м (від рівня підлоги). Вздовж східної стіни знаходилася приступка завширшки 0,40 м, заглиблена в материк на 0,35—0,40 м.

При дослідженні цього житла було зафіксовано 19 стовпових ям та ще чотири ями господарчого призначення.

Всі чотири ями (№ 20—22, 23), які, вірогідно, мали господарче призначення, знаходилися на поглибленій частині житла.

Розглядаючи розташування стовпових ям дослідженого житла можна прийти до висновків, що воно мало декілька поверхів, та протягом свого існування декілька разів ремонтувалося. Саме цією причиною може бути пояснено така кількість стовпових ям. Саме житло мало розміри: $4,0 \times 3,20$ м, а у його північній частині, розмірами: $1,25 \times 3,0$ м, ймовірно, знаходилася галерея з драбиною для підняття на верхні поверхи.

У заповненні житла 2 зафіксовано значну кількість знахідок. Найбільша кількість знахідок була представлена керамікою трьох видів: кухонною, столовою і тарною. Кухонна кераміка представлена фрагментами горщиків. На фрагментах донець є залишки клейму у вигляді зірки, концентричних кіл, князівського знаку у вигляді двузубця. Частина горщиків мала ручки. Тарна кераміка представлена фрагментами стінок амфор та корчаг. До виробів з кераміки також відносяться сім фрагментів світильників, чотири з них від двоюрусних, три важко встановити (рис. 3).

Індивідуальні знахідки були представлені виробами зі скла, металу, кістки, каменю. Скляні вироби представлені браслетами — гладкими і круглими діаметром: 6,0—7,50 см, а також вінцем бокала. Вироби з кістки пред-

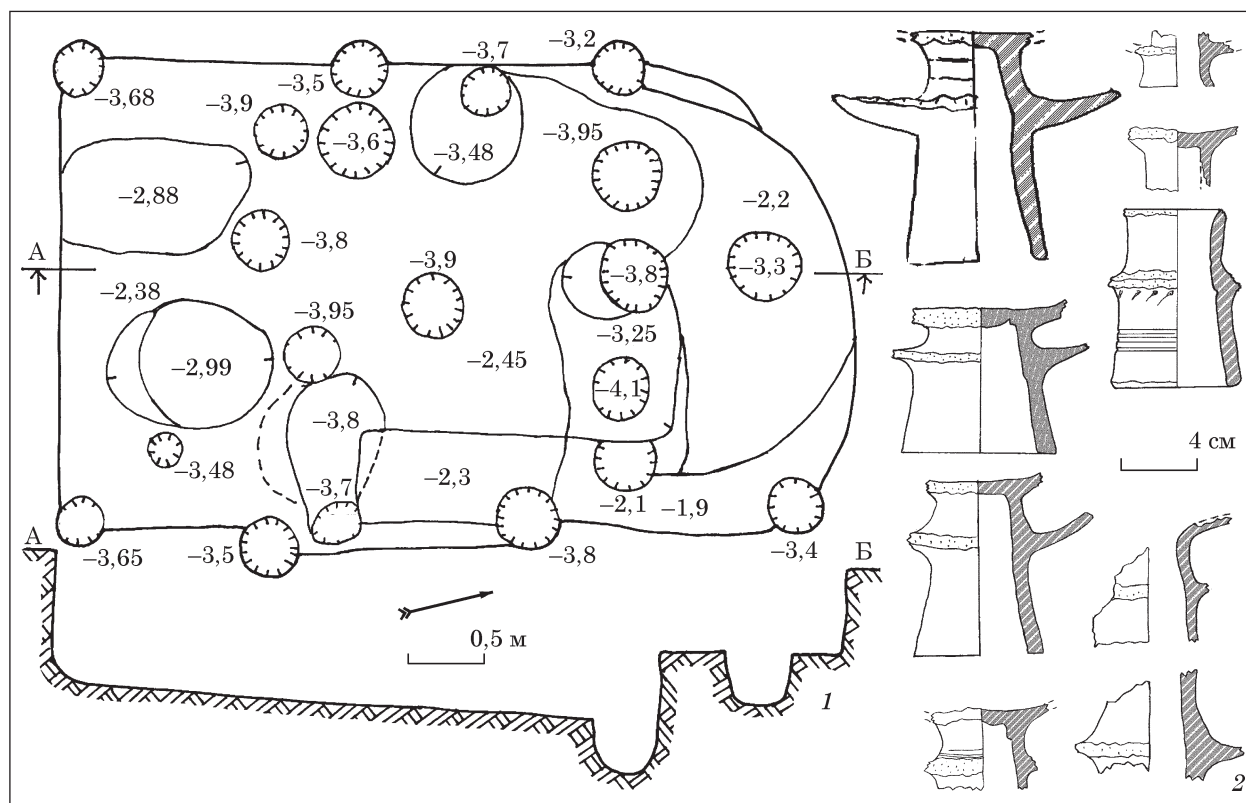

Рис. 3. Житло 2: 1 — план і розрізи; 2 — фрагменти керамічних світильників із заповнення

ставлені фрагментом з полірованої кістки та проколкою. Вироби з каменю представлені чотирма пірофілітовими пряслами — три з яких кільцеподібні, одне маленьке біконічне. Знайдено також фрагмент пірофіліту зі слідами обробки та фрагмент оселка зі слідами отвору, а також хрестоподібну фігуру. Досить цікавим є фрагмент плінфи з вирізаним рівноконечним хрестом.

Вироби з заліза представлені ножами, цвяхами квадратними в перерізі різних розмірів, ключем від невеликого замка, бронебійною стрілою. Аналіз керамічного комплексу дозволив віднести житло 2 до другої половини XI—XII ст.

Житло 3 розташовувалося у південно-східній частині «Західного палацу». У зв'язку з тим, що воно, вірогідно, було зрубної конструкції та не мало підкліту, встановити його точні розміри було практично неможливо (рис. 4). Судячи з наявних матеріалів, здобутих при дослідженні, це житло загинуло внаслідок пожежі. При дослідженні східної частини житла був зафіксований потужний шар попелу, горілого дерева і обпаленої глини, потужністю від 0,10 до 0,20 м, значна кількість кераміки, фрагменти плінфи товщиною від 2,50 до 3,50 см, шматків кварциту зі слідами вапнякового розчину, а також шматки вапнякового розчину різних розмірів.

Територія загального розповсюдження попелу мала розміри приблизно 12,0 × 5,0 м. Вся ця ділянка розповсюдження попелу знаходилася

на, приблизно, однакових глибинах: 1,60—1,80 м від рівня сучасної денної поверхні; його потужність складала 5,0—10,0 см, в деяких місця досягаючи 20,0 см. Шар попелу знаходився на 0,25—0,30 м над материком. При проведенні досліджень були зафіксовані два шари попелу. Шар, у якому були зафіксовані два шари попелу, складався з золи та глини. Виходячи з цього та такої товщини попелу можна зробити припущення, що відкрите житло мало два поверхи. Східна частина житла перерізає підмурки «Західного палацу».

В північно-західній частині цього житла, розташовувалася будівля каркасно-стовпвої конструкції без підкліти. Вона мала квадратну форму розмірами: 3,40 × 3,50 м та знаходилася на глибині 2,10 м від рівня сучасної денної поверхні (рис. 5). По кутах цієї будівлі знаходилися чотири стовпові ями діаметрами по 0,25 м кожна та зафіксованою глибиною 0,20—0,30 м. Судячи з її стратиграфічного залягання, ця будівля була зруйнована при будівництві житла 3. Виходячи з її стратиграфії, ця будівля існувала досить короткий час, з часу руйнування «Західного палацу» до часу будівництва центрального житла садиби.

У західній частині житла знаходилося поглиблення продовгуватої форми заповнене попелом та фрагментами кераміки. Воно мало розміри: 2,50 × 1,40 м та знаходилося на глибині 2,40 м від рівня сучасної денної поверхні. Судячи з розмірів та форми знайденого об'єкту, він міг бути великим вогнищем.

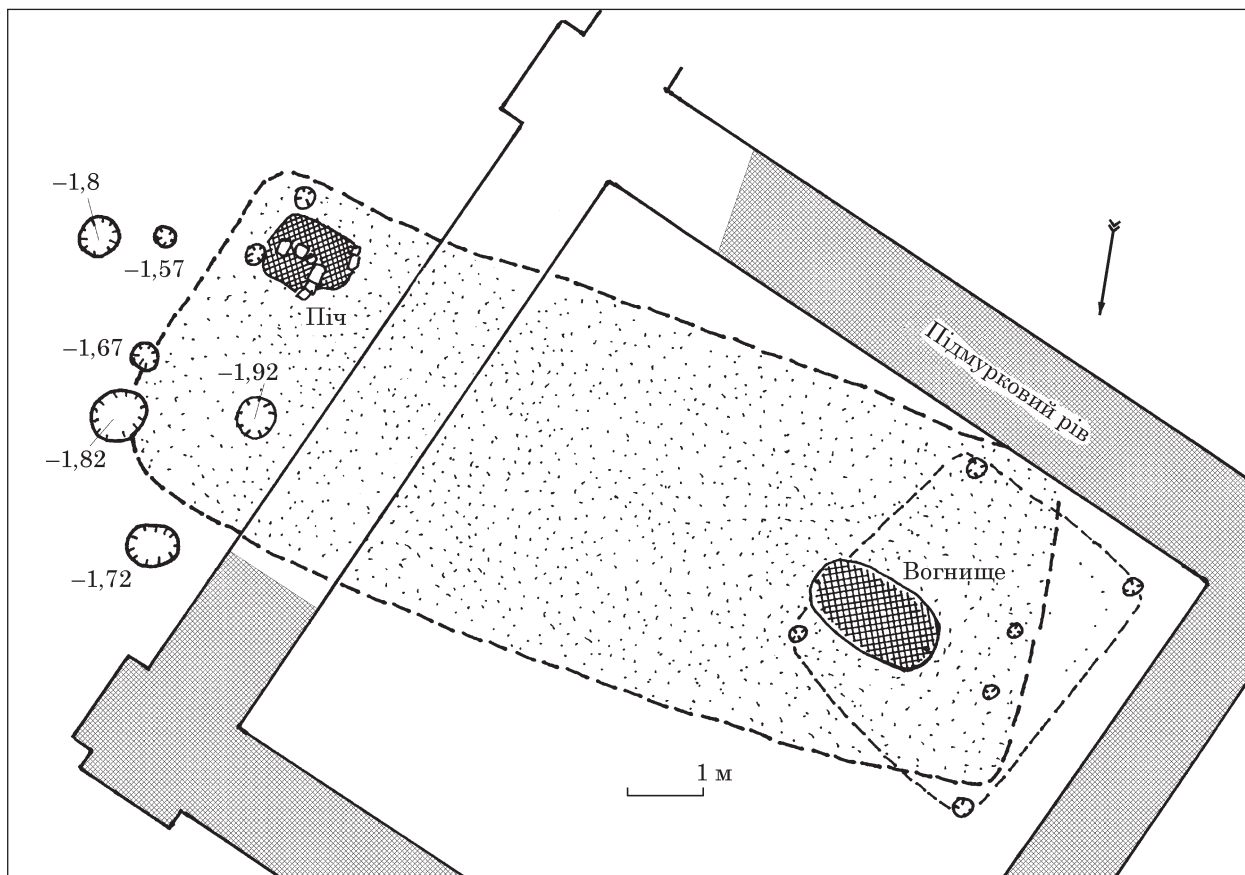

Рис. 4. План житла 3

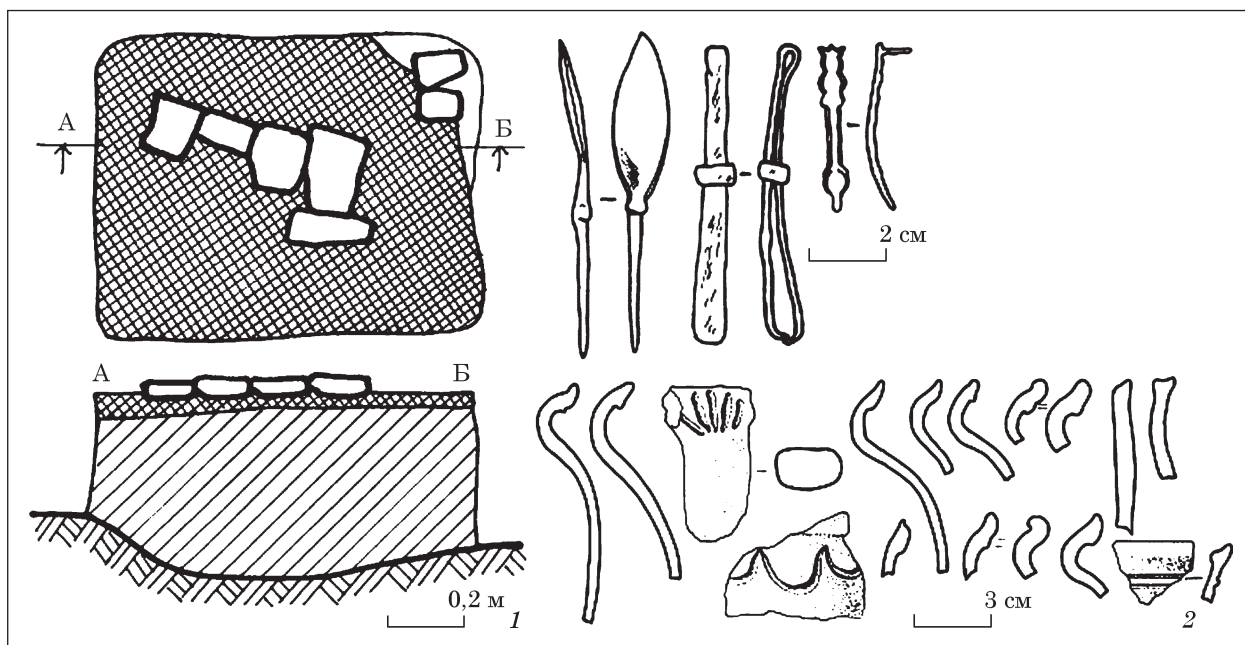

Рис. 5. Житло 3: 1 — план і розріз печі в південно-східному куті; 2 — речі із заповнення

Залишки пічки знаходилися у південно-східному куті житла (рис. 5). Від неї зберігся черинь, викладений плінфою завтовшки 2,50 см. По краю черинь був обкладений «пальчаткою» завтовшки 6,0 см. Частина пічки, що збереглася, мала розміри: 1,0 × 0,90 м. Вона знаходилася

на глибині 0,90 м та була піднята над рівнем материка на 0,60 м. По всій її площі, що збереглася, під плінфою знаходився обпалений шар глини завтовшки 3,0—4,0 см. Зі східного боку пічки були зафіксовані дві стовпові ями діаметрами до 0,30 м та глибиною — до 0,10 м.

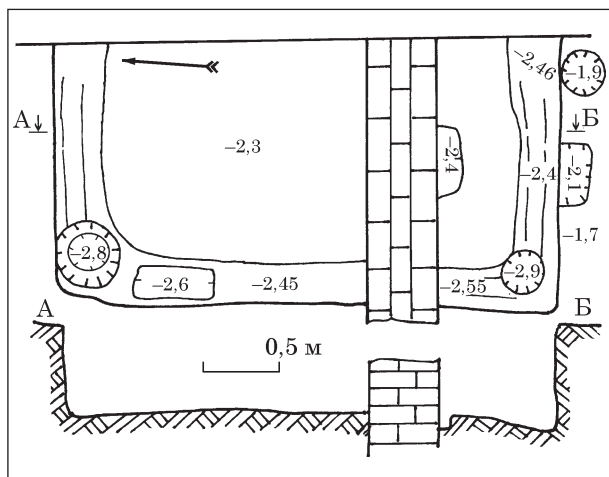

Рис. 6. План і розріз житла 4

Окрім цих стовпових ям, в цій частині житла знаходилося ще 5 стовпових ям та одне округле поглиблення, яке також могло відноситися до житла. Загальна довжина дослідженого житла складала до 14,0 м при ширині, приблизно, 5,0 м. По всій площі житла фіксувалися шари попелу та обпаленої глини. В декількох місцях житло було пошкоджено стародавніми та сучасними перекопами. Виходячи із загальної довжини житла, воно могло складатися з двох чи трьох зрубів, а з урахуванням того, що було зафіксовано два прошарки попелу, житло мало два поверхи.

У заповненні житла 3 було зафіксовано порівняно невелику кількість кераміки. В основному, це фрагменти кухонних горщиків, столового посуду та амфор. В житлі було зафіксовано 33 фрагменти браслетів блакитного, зеленого і синього кольорів, але більшість з них вкрита патиною. Браслети можна поділити на кілька типів: гладкі, круглі, з повздовжніми канелюрами. В перерізі вони круглі, плоскі, овальні. Діаметр браслетів від 5,50 до 8,0 см. Крім браслетів знайдено три фрагменти обручок, один з яких вкритий патиною, один зеленого і один жовтого кольору; діаметром 1,20—1,60 см. Скляний посуд представлено денцями і петельчастими у розрізі вінцями бокалів із жовтого скла.

Вироби з заліза представлені чотирма ножами довжиною 7,50 і 9,50 см, листоподібною стрілою довжиною 9 см з упором між пером і черешком. З заліза виготовлено ювелірний пінцет довжиною 7,5 см, а також вістря, кругле в перетині. З бронзи виготовлено вістря, обидва від ножа, а також фрагмент стрічки з маленькими отворами по краях. Крім того, з бронзи зроблена невелика видовжена бляшка, можливо, поясна, із залишками заклепки і кільце діаметром 2,40 см. Зафіксовано також два фрагменти свинцю і фрагмент бронзового казана. З овруцького пірофіліту виготовлено два біконічних прясла (одне фрагментоване). Зафіксовано

також фрагмент прясла з кераміки і невеличкий фрагмент блюдечка від світильника, вкритого зеленою поливою з обох боків.

Аналіз стратиграфії, керамічного комплексу та інші знахідки дозволяють датувати житло кінцем XI — початком XIII ст.

Житло 4 було частково було досліджено у 1978 р. С.Р. Кілієвіч. Під час досліджень було встановлено, що житло знаходилося на глибині 2 м від рівня сучасної денної поверхні. Це житло перекривало поховання з трупоспаленням IX—X ст. У південно-західному куті житла знаходилася глинобитна піч розмірами: 0,30 × 0,30 м. Біля склепіння пічки були зафіксовані дерев'яні конструкції. Устя пічки завширшки 0,40 м, повернуто на північний схід. Черинь пічки глинобитний, добре обпалений, при дослідженні було зафіксовано три шари підмазки. В житлі збереглася частина північної стіни у вигляді обпалених колод. У заповненні житла було знайдено велику кількість фрагментів глиняних горщиків XII—XIII ст., корчаг, амфор, шиферні прясла, шматки жорен, залізні вироби — ножики, дверні скоби, ключі, гвіздки, велика кількість тонкої плінфи.

Дослідження 2008 р. встановили, що у південно-західному та північно-західному кутах житла збереглися стовпові ями діаметрами близько 0,30 м, заглиблені в материк на 0,50 та 0,60 м (рис. 6). Яма у північно-західному куті зверху мала діаметр 0,43 м. Вздовж стінок житла збереглися відбитки від дерев'яних колод завтовшки 0,15—0,20 м, заглиблені в материк у деяких місцях на 0,15 м. Біля південної стінки житла, на відстані 1,60 м знаходилася стовпова яма діаметром 0,30 м, заглиблена на 0,17 м.

Житла 5 та 5а знаходилися у північно-західній частині дослідженої ділянки та були зафіксовані на глибині 1,60 м від рівня сучасної денної поверхні (рис. 7). Південно-західна частина цих жител була зруйнована будинком № 5 по Десятинному провулку, побудованим наприкінці XIX — початку XX ст., а північна — перекопом кінця XIX ст. У східній частині перерізані траншеєю, яка йшла до каналізаційного колодязя.

Житло 5 було в значній мірі зруйноване житлом 5а. Від цього житла зберігся тільки його південно-східний кут зі стінами довжиною 1,80 м (північно-східна), та 2 м (південно-східна), з стовпвою ямою у куті та частиною підлоги. Стовпова яма, що збереглася, мала діаметр: 0,30 м заглиблена у материк від рівня підлоги на 0,12 м — це може свідчити про те, що дане житло було каркасно-стовпвою конструкції. Рівень підлоги знаходився на глибині 2,10 м від рівня сучасної денної поверхні та був заглиблений у материк на 0,50 м.

Житло 5а. Від цього житла збереглася та була досліджена її південно-східна частина розмірами: 5,0 м завширшки та 1,80 м завдовж-

ки (у південно-західній частині) і 0,80 м (у північній частині). Від житла 5а збереглася та була досліджена її поглиблена частина, чи її підкліть. Житло було каркасно-стовповою конструкції. Дно підкліті житла знаходилося на глибинах 2,30—3,0 м від рівня сучасної денної поверхні. Вздовж південно-східної стіни житла знаходилося вісім стовпових ям. Вздовж стін підкліті житла були зафіксовані рештки деревини. Найбільш добре вони збереглися вздовж південно-західної стіни житла. Залишки деревини, що збереглася, мали ширину близько 0,20—0,25 м та були заглиблені у материк на 0,10 м.

Досліджена частина житла складалася з двох майже рівних по своїй площі частин: північно-східної та південно-західної. На північно-східній частині знаходилося заглиблення (глибина 2,9 м від рівня сучасної денної поверхні) розмірами: 2,0 × 1,60 м. На території цієї ділянки знаходилося дев'ять поглиблень діаметрами: 0,40—0,50 м, заглиблених на 0,10—0,20 м від рівня підлоги. Виходячи з розмірів цих поглиблень та їх розмірів можна зробити припущення, що у даних поглибленнях знаходилися великі керамічні посудини, скоріш за все, корчаги. У північно-західній частині цієї ділянки, на глибині 2,7 м був зафіксований круглий розвал печини діаметром близько 0,50—0,60 м, завтовшки 2—5 см. Вірогідно, цей розвал був залишками печі, яка знаходилася на верхньому поверсі.

З північно-західного боку від цього поглиблення, на глибині 2,30 м знаходилися залишки круглої глинобитної печі діаметром близько 1,0 м (рис. 8). Від печі залишився черинь з обпаленої глини завтовшки 2,0—5,0 см та частина стін завтовшки 0,10—0,15 м. До цієї печі, вірогідно, відносилася стовпова яма, яка знаходилася на 0,15 м на північ від неї, та глибиною 3,40 м від рівня сучасної денної поверхні.

Південно-західна частина житла знаходилася на глибині 2,3 м від рівня сучасної денної поверхні. Біля її південно-східної частини знаходилося прямокутне поглиблення розмірами: 1,80 × 1,10 м, яке було заглиблено на 0,45 м (–2,7 м від рівня сучасної денної поверхні) відносно підлоги.

З південно-східного боку житла знаходилося підквадратне заглиблення (на глибині –3,2 м від рівня сучасної денної поверхні), розмірами: 2,0 × 1,20 м. Можна зробити припущення, що

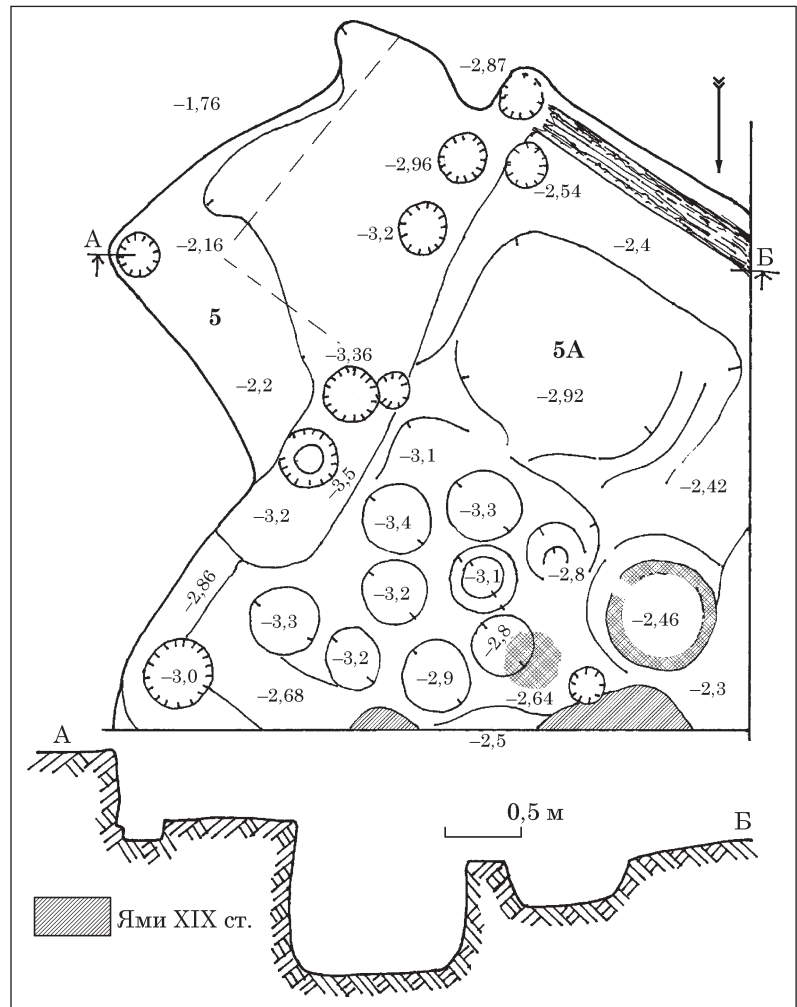

Рис. 7. Житла 5 і 5А

у цьому заглибленні знаходилася господарча ніша. В східній частині житла був зафіксований шар золи з рештками горілої деревини. У заповненні житла знаходилися шматки кварциту, один зі слідами обробки; пірофіліту; уламки плінфи завтовшки 2,0—4,0 см; бруківки зі слідами пальців; кістки тварин.

У заповненні житла 5 зафіксовані фрагменти вінець, стінок горщиків, — частина з них була прикрашена врізним хвилястим і лінійним орнаментами, та придонних частин. Оскільки житло 5 прорізало більш ранню невелику будівлю, то кераміка, яка відноситься до цієї будівлі має архаїчніший вигляд і відноситься до XI ст. Більша частина вінець з житла 5 була прикрашена врізним лінійним і хвилястим орнаментами, зрідка зустрічаються нігтьові вдавлення. Зафіксовано також ручку, можливо, від глечика, кілька невеликих фрагментів від амфор з широкими жолобками.

Досить цікавими виявились фрагменти від кількох посудин, вироблених на повільному гончарному крузі і прикрашені врізним орнаментом і різними наліпними валиками. Можливо, це парадні глечики і миски (рис. 8). До індивідуальних знахідок відноситься денце

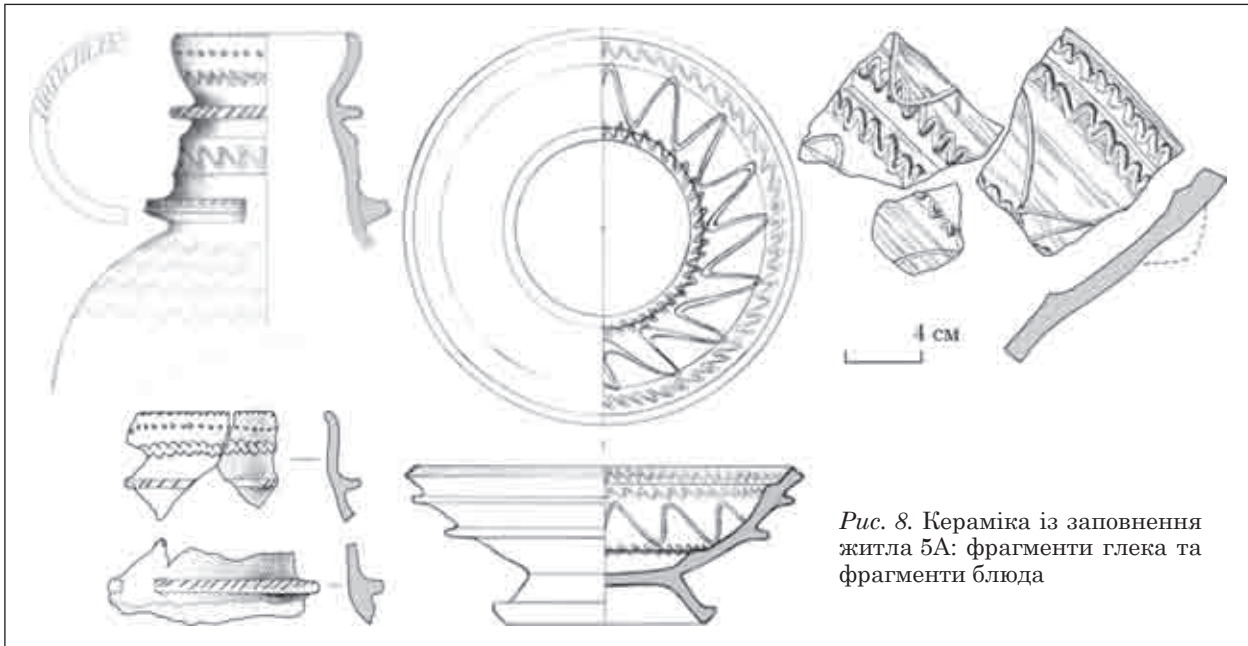

Рис. 8. Кераміка із заповнення житла 5А: фрагменти глека та фрагменти блюда

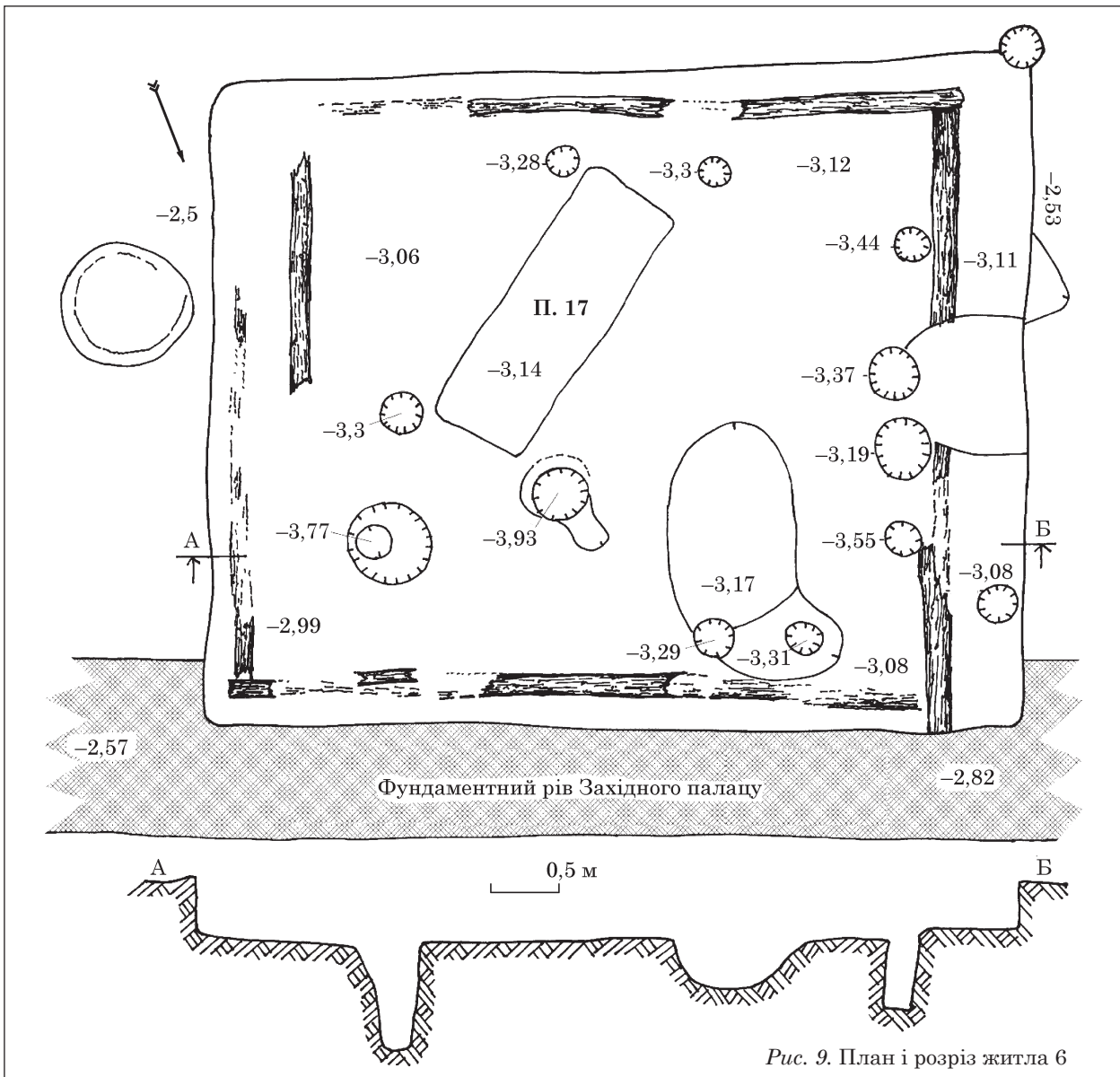

Рис. 9. План і розріз житла 6

скляного бокала діаметром 4,0 см зеленого кольору.

Таким чином, житло 5 можна датувати за керамічним комплексом XII—XIII ст., а більш ранню будівлю — XI—XII ст.

Житло 6 знаходилося у північно-західній частині розкопу. Житло було зафіксоване на глибині 2,40—2,50 м від рівня сучасної денної поверхні. Частково будівля знаходилася під підмурками будинку XIX ст., який знаходився по Десятинному провулку, 5. Від житла збереглася нижня частина його підкліті, знаходилася на глибині 3,10 м від рівня сучасної денної поверхні (рис. 9). Житло 6 було побудоване на частині підмурків західної галереї «Західного палацу», які воно частково зруйнувало. Житло зайняло частину підмурків розмірами: 6,0 × 0,50 м їх площі. При будівництві цього житла було зруйновано ґрунтове поховання другої половини X ст., яке знаходилося майже в центральній частині житла 6. Житло було зрубної конструкції та було опущено у котлован. Поряд та зверху над залишками зрубу житла було зафіксовано поперечну балку, вірогідно, від його верхнього поверху. Нижня частина підкліті житла, яка збереглася, була заглиблена у материк на 0,60 м. Котлован житла мав прямокутну форму, його загальні розміри дорівнювали, приблизно, 6,0 × 5,0 м. У цьому поглибленому котловані знаходився зруб розмірами: 5,0 × 4,5 м (рис. 9). Від зрубу збереглася його нижня частина, яка складалася з колод діаметром до 0,20 м. Рештки цього дерев'яного зрубу збереглися практично у всіх стінках заглибленої частини підкліті житла. Вздовж південно-західної стіни підкліті колоди зрубу були покладені у заглиблення в материк глибиною до 0,20 м від рівня підлоги. Дно підкліті житла, вірогідно, мало дерев'яну підлогу, про що свідчать знахідки зотлілої деревини, які фіксувалися майже по всій площі підкліті та відбитки дерев'яних лаг. Між північною дерев'яною стіною зрубу та частиною зруйнованих підмурків «Західного палацу» знаходилася материкова засипка довжиною: 4,0 м та завтовшки 0,30 м.

У південно-західному куті котловану, в який був впущений зруб, за його межами знаходилася стовпова яма діаметром: 0,30 м та глибиною 3,25 м від рівня сучасної денної поверхні. Ще одна стовпова яма знаходилася під стіною котловану, за межами підкліті, на відстані 0,80 м від його північно-західного кута. Вона мала діаметр 0,30 м та глибину 3,10 м від рівня сучасної денної поверхні. На території самого зрубу, біля його західної стіни знаходилося чотири стовпові ями, які розташовувалися майже в притул до колод. Окрім цих чотирьох стовпових ям на території підкліті було відкрито ще сім стовпових ям. Перша з цих стовпових ям знаходилася у північно-західній частині підкліті на відстані 1,20 м від його південної стіни та 0,85 м від західної стіни. Вона мала діаметр:

Рис. 10. Житло 6: 1 — фрагмент ливарної форми з зображенням «кыянина»; 2 — частина свинцевої вислої печатки із зображеннями святих

0,15 см та глибину 0,40 м від рівня підлоги. Ще дві ями знаходилися на відстані 0,30 м від південної стіни зрубу. Вони мали діаметри 0,20 м, заглиблені на глибину 0,20 м нижче рівня підлоги. Ці ями були з'єднані заглибленням довжиною 0,95 м, завширшки до 0,20 м, яке мало глибину 0,15 м нижче рівня підлоги. Біля цього заглиблення з північної сторони були зафіксовані сліди від 20 невеликих кілочків квадратної та округлої форми. Квадратні кілочки мали розміри 1,0 × 1,0 см, круглі мали діаметри: 1,0—3,0 см, які займали площу розмірами приблизно 0,60 × 0,60 м.

Дві ями діаметрами: 0,25 м та глибиною 0,20 м нижче рівня підлоги знаходилися у північній частині заглиблення, яке знаходилося біля північно-західної частини підкліті. Це заглиблення мало овальну форму, розмірами: 1,80 × 0,95 м. У найглибшій південній частині воно мало глибину 0,40 м, а у північній — 0,10 м від рівня підлоги. У північно-східній частині підкліті знаходилася наступна стовпова яма. Вона знаходилася на відстані 0,60 м від північної стіни підкліті, та 0,70 м від східної стіни. Її верхній діаметр дорівнював 0,60 м, нижній — 0,25 м, глибина — 0,80 м від рівня підлоги. На відстані 0,60 м на південь від неї, та 0,60 м на захід від східної стіни підкліті знаходилася остання стовпова яма. Вона мала діаметр: 0,30 м, та глибину 0,35 м від рівня підлоги.

Ближче до центру підкліті, на відстані 1,40 м від його північної стіни та 1,60 м від за-

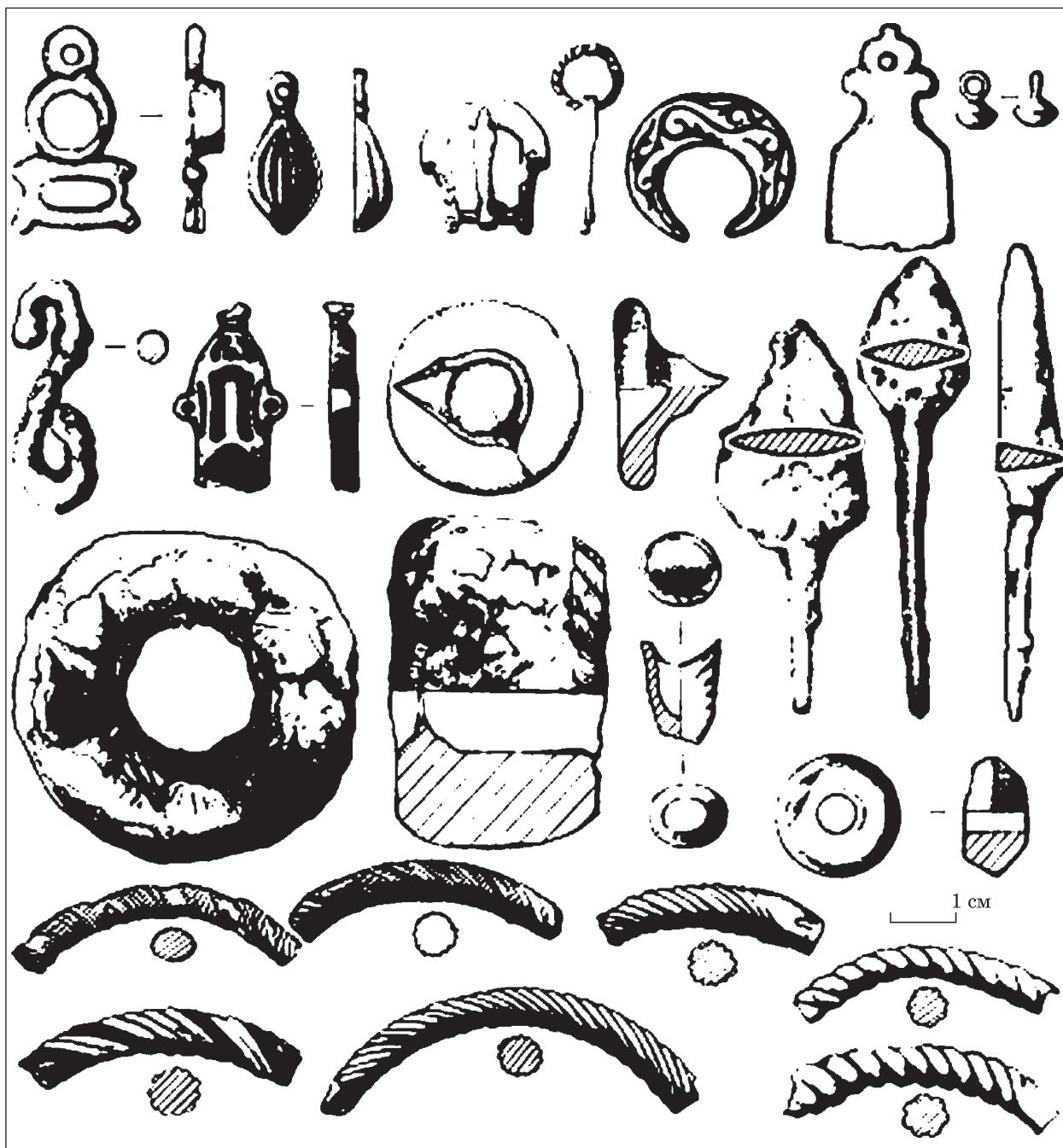

Рис. 11. Речі із заповнення житла 6

хідної стіни, на глибині 3,0 м, від рівня сучасної денної поверхні був зафіксований розвал печини округлої форми. Цей розвал мав діаметр близько 0,80 м та товщину 0,30—0,40 м. Можна зробити припущення, що він впав на дно підклітку з приміщення, яке знаходилося над ним. На відстані 0,20 м від цього розвалу печини та 1,10 м на південь від північної стіни підклітки знаходився дуже невеликий льох, чи схованка. Цей льох мав продовгувату форму довжиною 0,80 м, та знаходився на глибині 0,60 м від рівня підлоги. Його верхня, чи вхідна частина була зруйнована, але можна зробити припущення, що вона мала округлу форму діаметром близько 0,30 м та глибину 0,36 м,

від рівня підлоги. Головна частина цього льоху була округлої форми розмірами 0,45 × 0,50 м.

У заповненні житла 6 було знайдено значну кількість знахідок, серед яких переважає кераміка. Серед кераміки більше всього зафіксовано фрагментів горщиків, прикрашених різним нігтьовим, хвилястим і лінійним орнаментами, столовий посуд. Тарна кераміка представлена фрагментами корчаг-зерновиків та амфор. У заповненні підкліти були знайдені фрагменти плінви, «пальчатки», та цеглин, а також численні шматки пірофіліту, кварциту, сланцю та пісковіку.

На дні будівлі було знайдено давньоруську кераміку, кістяну проколку, два фрагменти

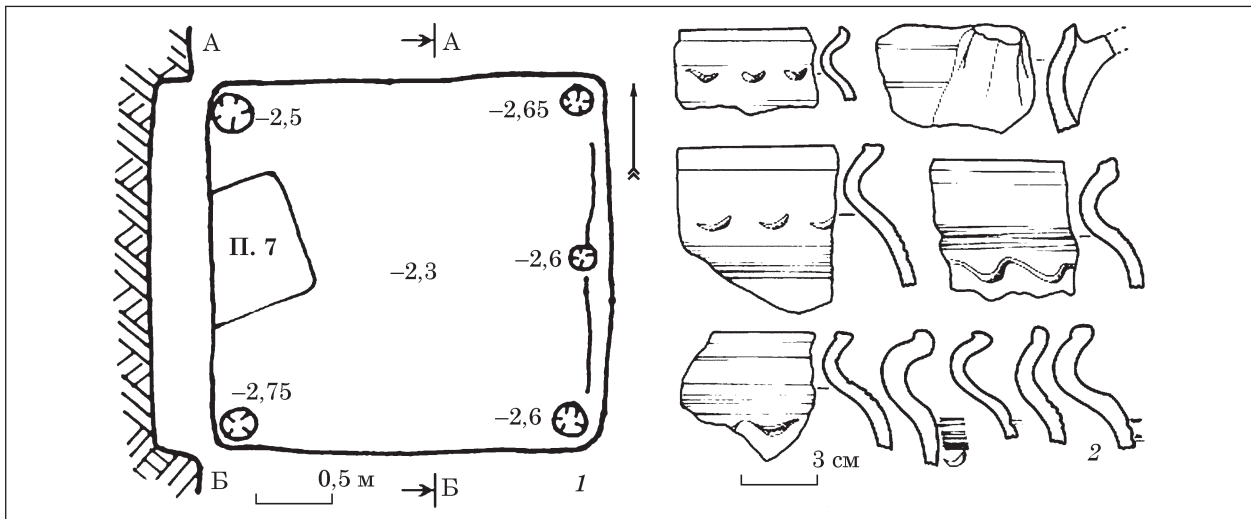

Рис. 12. Будівля 1: 1 — план і розріз; 2 — кераміка із заповнення

кручених скляних браслетів, фрагмент скляного бокала, кістяний виріб, лезо ножа, бронзовий гудзик-бубонець, фрагмент бронзової платівки і шматок свинцю.

Індивідуальні знахідки представлені виробами зі скла, металу, каменя. Найцікавішими знахідками в цьому житлі були: фрагмент ливарної форми з зображенням чоловіка на її зворотному боці та частина вислої свинцевої печаті з зображеннями святих з обох сторін (рис. 10). Зі скла виготовлено браслети, гладкі і кручені, які в перетині мають круглу, овальну і трикутну форму, значну кількість тонких ниткоподібних виробів, призначення яких невідоме. Посуд представлено невеликими фрагментами стінок бокалів і денця; зі скла зроблено і циліндричний предмет неясного призначення. Вироби з каменю представлені біконічним пірофілітовим пряслом. Досить цікавим є навершя булави, виготовлене зі свинцю (рис. 11). Діаметр булави: 5,0 см, висота 3,0 см, діаметр отвору: 1,70 см. Вироби з заліза представлені фрагментами циліндричних замків, фрагментом острога, двома овальними кресалами, скобою, двома черешковими вістрями стріл і невеликим ножем.

У ямі-льосі було зафіксовано кілька фрагментів світильників, у т. ч., один двоярусний. З південно-східного боку житла 6, на відстані 0,20 м від стінки котловану, знаходилося вогнище майже округлої форми розмірами: 0,90 × 0,82 м. Воно було заглиблене в материк на 0,10 м, його стінки, що збереглися, мали висоту до 0,10 м. При його дослідженні були зафіксований шар попелу та вуглинок завтовшки 0,03 м та шматки обпаленої глини. Таким чином, виходячи з стратиграфії і аналізу керамічного комплексу, житло 6 можна датувати другою половиною XI—XII ст.

Будівля 1 була прямокутної форми розмірами: 2,50 × 2,40 м орієнтована по сторонам світу. (рис. 12) Від будівлі залишилася підкліть,

яка знаходилася на глибині 2,30 м від рівня сучасної денної поверхні, та була заглиблена в материк на 0,30 м. По кутах будівлі знаходилися чотири стовпові ями глибиною 0,30—0,40 м, від рівня підлоги, діаметрами близько 0,25—0,40 м. Вздовж стінок будівлі були зафіксовані залишки деревини від обкладинки стін. Відкрита будівля 1 перерізала поховання 7, яке за його стратиграфічним положенням може бути датовано серединою — другою половиною X ст.

У заповненні будівлі 1 зафіксовано невелику кількість кераміки, яка дозволяє датувати будівлю 1 XI—XII ст.

Будівля 3 Більша частина цієї будівлі знаходилася на території міського телеграфна. Від цієї будівлі була досліджена невелика північна частина, яка знаходилася на глибині 1,80 м від рівня сучасної денної поверхні. Будівля була орієнтована по осі південь—північ, з відхиленням на схід. Зафіксована ширина північної стіни будівлі дорівнювала близько 4,0 м, її західний кут був знищений господарчою ямою XX ст. При проведенні досліджень було встановлено, що вона була заглиблена у материк на глибину 0,20 м. Судячи з прошарку золи та деревного вугілля, над підкліттю знаходилася дерев'яна підлога. Нажаль, встановити до якого конструктивного типу будівель вона відносилася неможливо. У заповненні будівлі 3 було зафіксовано незначну кількість кераміки: фрагменти горщиків, амфор; частини скляних браслетів.

Аналіз керамічного комплексу дозволяє датувати будівлю XII — першою половиною XIII ст.

Будівля 5, 5а, 5б по часу свого будівництва датуються XI — початком XIII ст. Нажаль, верхня частина цих будівель була знищена при будівництві XIX — початку XX ст. (рис. 13).

Будівля 5. Найбільш ранньою будівлею була будівля 5. Від цієї будівлі повністю зберігся невеликий льох та частина її східної стіни за-

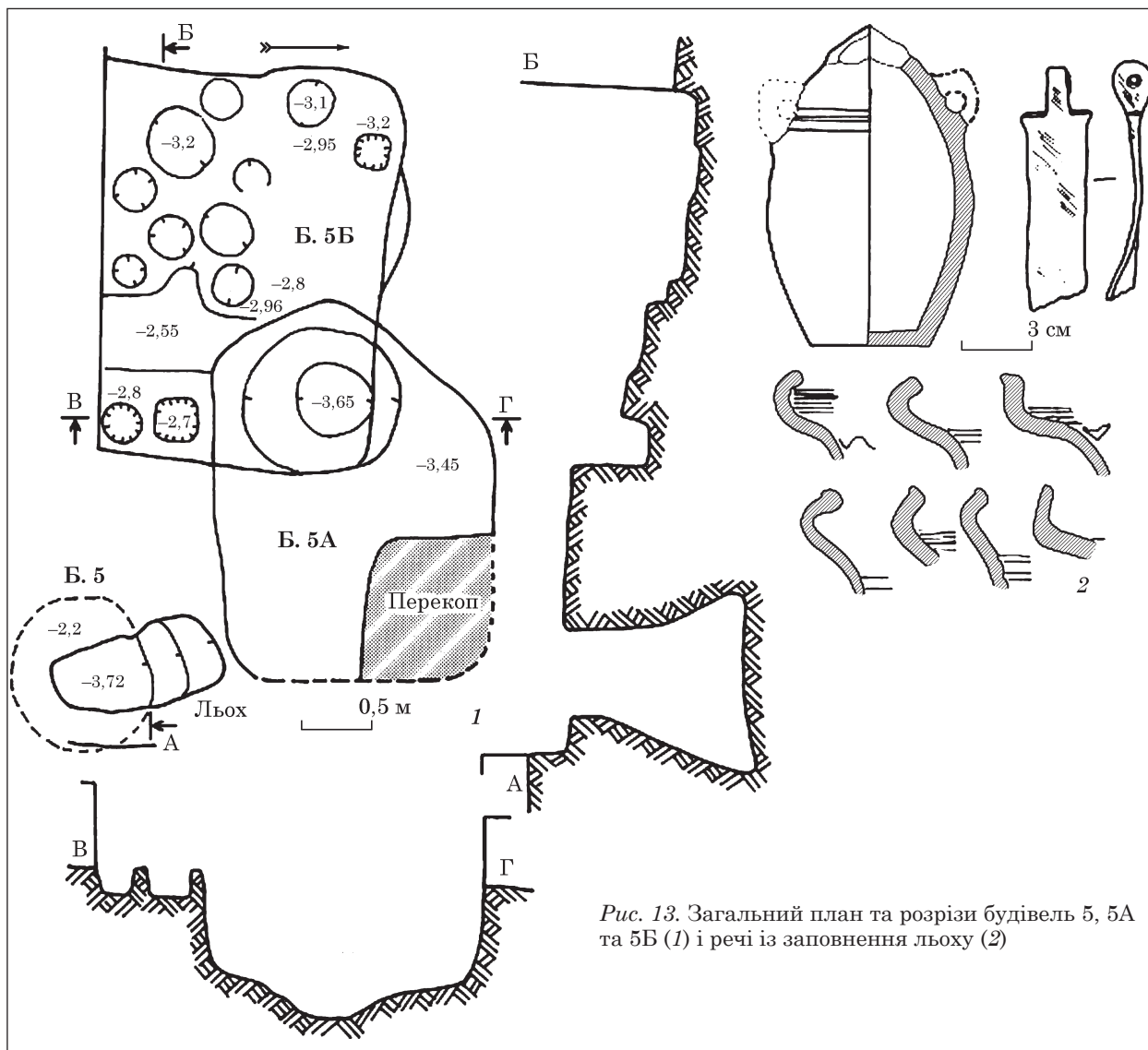

Рис. 13. Загальний план та розрізи будівель 5, 5А та 5Б (1) і речі із заповнення льоху (2)

вдовжки близько 1,0 м, а також частина підлоги на захід від льоху розмірами: $1,0 \times 1,20$ м, яка знаходилася на глибині 2,10 м від рівня сучасної денної поверхні. Будівля була заглиблена у материк на 0,30 м. Судячи з напрямку східної стіни будівлі, яка частково збереглася, вона була орієнтована по осі південь-північ. Будівля знаходилася на відстані 1,50—2,40 м від південно-східного кута «Західного палацу». Вся інша частина будівлі № 5 з півночі та із заходу була знищена будівлями 5а та 5б. Південна частина будівлі 5 була зруйнована будівлею та перекопом ХІХ — початку ХХ ст. Тому ця будівля датується по найбільш її збереженим об'єктам, і в даній ситуації це є льох.

Льох будівлі 5. Відкритий льох знаходився у північно-східній частині будівлі 5. Льох розташовувався у 2,30 м на захід від відкритого кута палацу. Льох мав у плані овальну форму, що була видовжена з півночі на південь. Вхід розташовувався з південної сторони. (рис. 13) Тут було зафіксовано три сходинки висотою 0,15—0,25 м, що вели на дно льоху. Сам льох

у розрізі мав грушоподібну форму розширюючись до дна. Розміри льоху: $1,50 \times 0,80$ м, глибина — 3,55 м від рівня сучасної денної поверхні. У заповненні траплялася невелика кількість кераміки ХІ—ХІІ ст., фрагменти стінок амфор, кілька фрагментів бронзових виробів та дуже велика кількість кісток різних тварин. На дні льоху, біля останньої сходинки було знайдено майже цілу амфорку «київського типу». У заповненні льоху також траплялися невеличкі фрагменти жорен та давньоруської плінфи товщиною 2,50—3,0 см. Треба зазначити, що цей льох було викопано в материк без використання будь-якого кріплення.

Нажаль, з матеріалів, здобутих при дослідженні будівлі 5, її розміри та призначення встановити неможливо. Однак, виходячи з наявності в ній льоху, можна зробити припущення, що це могло бути житло, яке входило до складу садиби кінця ХІ — першої половини ХІІ ст., побудованої майже впритул до «Західного палацу», а можливо, і зруйнувавши частину його підмурків.

Будівля 5а. Від будівлі 5а збереглася тільки її поглиблена частина майже прямокутної форми, яка була орієнтована по сторонах світу. Вона мала розміри: $2,0 \times 2,70$ м, знаходилася на глибині 3,45 м від рівня сучасної денної поверхні та була заглиблена у материк на 1,10 м. Біля її західної стіни знаходилося округле поглиблення діаметром 1,10 м, яке було заглиблене на 3,65 м від рівня сучасної денної поверхні. Біля її південної стіни були зафіксовані залишки стілої деревини, що може свідчити про те, що ця поглиблена частина будівлі була обшита деревиною. Північно-східний кут цієї будівлі був знищений пізнішим перекопом. У зв'язку з відсутністю будь яких решток її наземної частини, що збереглися, можна припустити, що вона була чи невеликим окремим льохом, чи льохом у якомусь житлі або господарчій будівлі.

Будівля 5б. Від будівлі 5б залишилася її північна частина прямокутної форми розмірами: $2,20 \times 2,80$ м, яка знаходилася на глибині 2,30—2,95 м від рівня сучасної денної поверхні. Будівля була орієнтована по осі південь—північ, з невеликим відхиленням на схід. Будівля була каркасно-стовповою конструкції. Її ширина дорівнювала 2,80 м, довжину встановити не

вдалося у зв'язку з тим, що південна частина будівлі була зруйнована сучасним перекопом. У будівлі було зафіксовано три стовпові ями. Окрім цих стовпових ям на дослідженій частині будівлі було зафіксовано дев'ять неглибоких округлих заглиблень (від 0,10 до 0,15 м від рівня підлоги) діаметрами від 0,30 до 0,50 м.

Виходячи з отриманих результатів дослідження будівлі 5б можна прийти до висновку, що її відкрита частина була частиною господарчої підкліті, у якій зберігався гончарний посуд (переважно корчаги та великі глечики), в яких знаходилися різноманітні харчові продукти (зерно, борошно, олія, мед тощо).

У заповненні будівлі 5а, 5б зафіксовано значну кількість кераміки. В основному, це фрагменти горщиків з відігнутих назовні вінцем і повторним загином краю досередини. На більшій частині під вінцями простежено врізний орнамент — лінійний, хвилястий та нігтеподібний Амфорна тара представлена невеликими фрагментами стінок. Індивідуальні знахідки представлені біконічним пряслом з овруцького пірофіліту діаметром 2,20 см.

Керамічний комплекс дозволяє датувати будівлі 5а та 5б XII—XIII ст.

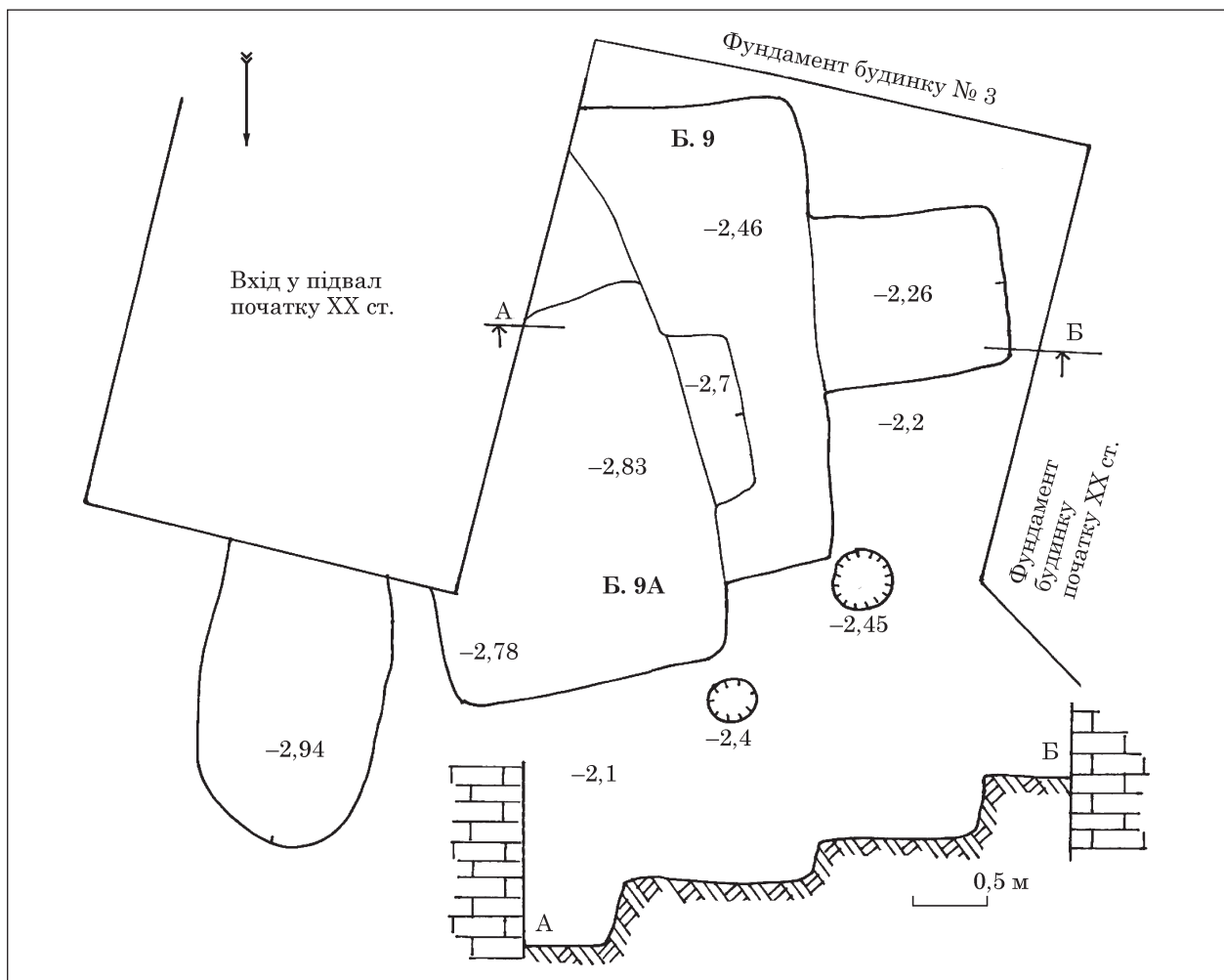

Рис. 14. План і розріз будівель 9 та 9А

Таким чином, можна прийти до висновку, що будівля 5 була побудована у другій половині XI ст. Будівлі 5а та 5б були побудовані у XII ст. та, вірогідно, існували до першої половини XIII ст. Нажаль, розмежувати час їх побудови та існування виходячи з наявних матеріалів неможливо.

Будівля 9 знаходилася у південно-східній частині розкопу. Вона була зафіксована на глибині 1,90 м від рівня сучасної денної поверхні. Будівля мала прямокутну форму, орієнтовану по осі південь—північ, з відхиленням на схід. Південно-східна частина будівлі була зруйнована льохом будівлі кінця XIX ст. Частина будівлі, що збереглася, мала довжину 3,40 м. Ширину будівлі встановити не вдалося, бо її східна частина була зруйнована при будівництві будівлі 9а. Від будівлі збереглася тільки її поглиблена частина, яка знаходилася на глибині 2,46 м від рівня сучасної денної поверхні. Із західного боку будівлі, на відстані 0,80 м від її західного кута, знаходилося поглиблення квадратної форми у якому знаходився вхід до поглибленої частини будівлі. Вона мала розміри: 1,30 × 1,10 м та глибину 2,26 м від рівня сучасної денної поверхні. Біля північно-західного кута будівлі знаходилася стовпова яма діаметром 0,40 м та глибиною 2,3 м від рівня сучасної денної поверхні (рис. 14).

Будівля 9а була побудована майже на місці будівлі 9, з невеликим здвигом на схід (0,70 м), та на північ (0,50 м). Вона мала таку ж орієнтацію, була довжиною 3,60 м, шириною 2,0 м та глибину — 2,80 м від рівня сучасної денної поверхні. На відстані 1,40 м, від її західного кута знаходилося квадратне поглиблення входу до будівлі. Його зафіксовані у матеріку розміри мали 1,10 м довжини та 0,40 м ширини. Це поглиблення мало глибину 2,70 м від рівня

сучасної денної поверхні. Біля західного кута будівлі 9а, на відстані 0,20 м на північ знаходилася стовпова яма діаметром: 0,30 м та глибиною 2,40 м від рівня сучасної денної поверхні (рис. 14)

По своїм конструктивним особливостям та розмірам ці дві будівлі дуже схожі. Вони були підквітими наземних будівель які, вірогідно, мали більшу площу. Можна зробити припущення, що це були будівлі каркасно-стовпової конструкції від яких вдалося зафіксувати тільки по одній стовповій ямі у північно-східних кутах обох будівель. Судячи з невеликих розмірів та відсутності дерев'яної обшивки стін підквітть цих будівель, вони, скоріш за все, мали якесь господарче призначення.

У заповненні будівлі 9 було зафіксовано значну кількість речового матеріалу. Головним чином, це кераміка. Кухонна кераміка представлена фрагментами грошників XI—XII ст., світильників. Скляні вироби представлені фрагментом каблучки зеленого кольору і скляним крученим браслетом. Залізні вироби представлені писалом, чотирикутним в перерізі гостряком, можливо, від шила для шкіри.

Загалом, виходячи з аналізу керамічного комплексу, будівлю 9 можна датувати XI—XII ст.

Будівля 10 розташовувалася у південно-східній частині розкопу на глибині 2,20 м від рівня сучасної денної поверхні. Будівля була орієнтована по вісі схід—захід, з невеликим відхиленням на південь. Від будівлі збереглася тільки її поглиблена південно-східна частина, яка знаходилася на глибині 2,4 м від рівня сучасної денної поверхні (рис. 15). Уся північно-західна частина будівлі була зруйнована будівлями кінця XIX — початку XX ст. З північного боку будівлю перерізав льох 2, а з північно-східного — житло 8. Частина будівлі, яка збереглася

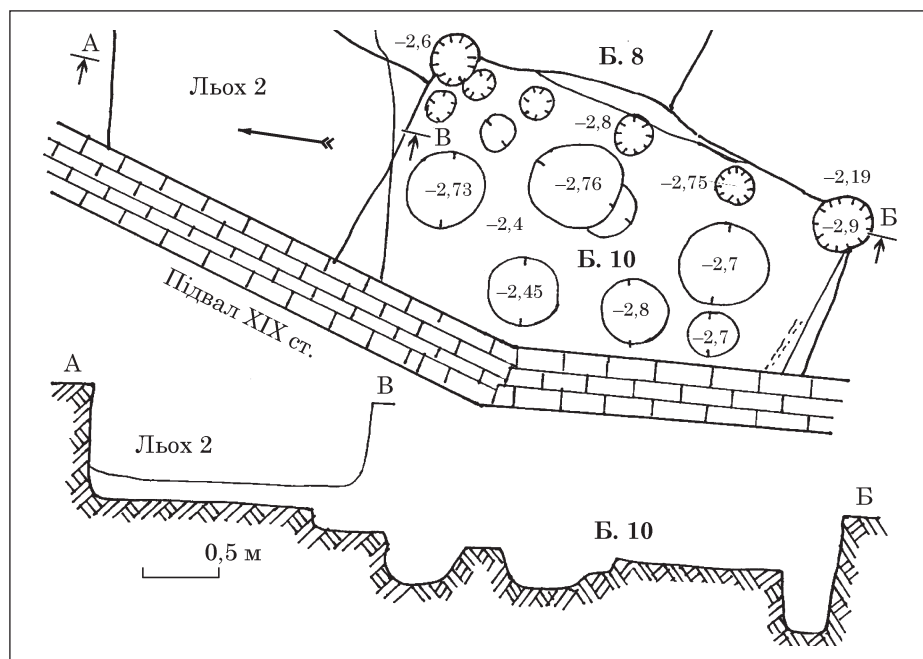

Рис. 15. План і розріз будівлі 10

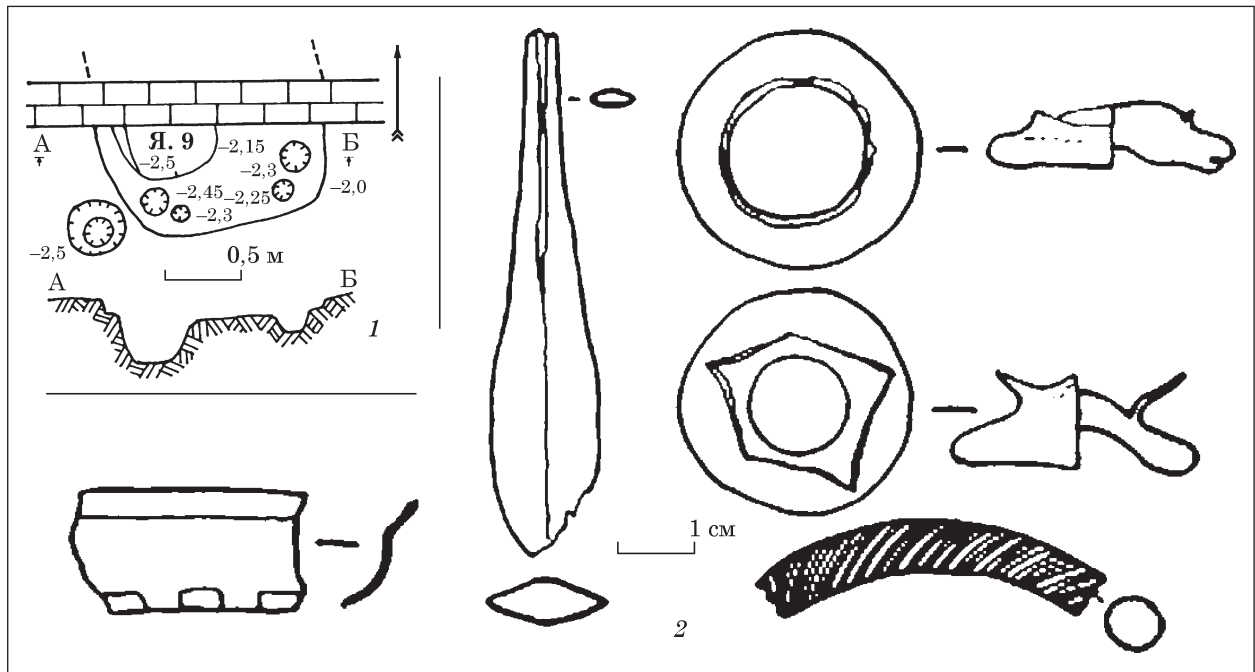

Рис. 16. Будівля 11: 1 — план і розріз; 2 — речі з хаповнення

мала ширину 3,0 м, довжину встановити не вдалося. Поглиблена частина будівлі, скоріш за все, була частиною її підкліті. Будівля була каркасно-стовпою конструкції. Вздовж східної стіни підкліті було зафіксовано шість стовпових ям. Дві найбільших розташовувалися у північному та південному кутах будівлі, мали діаметри близько 0,40 м та глибину до 3,0 м від рівня сучасної денної поверхні. Три стовпові ями розташовувалися, приблизно, на однаковій відстані: 0,40—0,50 м між стовповими ямами які знаходилися по кутах будівлі. Вони мали діаметри до 0,20 м. та глибину близько 2,80—2,90 м від рівня сучасної денної поверхні. Шоста яма знаходилася біля стовпової ями у північному куті, мала діаметр 0,18 м та глибину 2,90 м від рівня сучасної денної поверхні. Окрім стовпових ям, на дослідженій частині будівлі 10 було зафіксовано вісім округлих поглиблень різних діаметрів та глибини. П'ять з них були діаметрами: 0,40—0,50 м та поглиблені на 0,30—0,40 м нижче рівня підлоги. Ще три мали діаметри 0,20—0,30 м та глибини до 0,30 м нижче рівня підлоги. Ці поглиблення дуже схожі на поглиблення, зафіксовані у житлі 2, та будівлі 5б.

У верхньому шарі заповнення будівлі 10 були зафіксовані фрагменти кухонних горщиків, скляних браслетів кручених та гладких. Крім горщиків, зафіксовано площку від світильника. За наявним матеріалом будівля 10 може датуватися XII ст. Як уже зазначалося вище, ця будівля по своєму розташуванню та розмірами може бути віднесена до жител.

Будівля 11 знаходилася у західній частині розкопу. Вона була зафіксована на глибині 1,75 м від рівня сучасної денної поверхні та

була врізана у материк на глибину 0,10 м. Будівля була орієнтована по осі північ—південь. Від цієї будівлі збереглася тільки її поглиблена північна частина, яка мала розміри: 1,50 × 0,80 м (рис. 16). Більшу, південну частину будівлі зруйнувала будівля кінця XIX ст. На збереженій частині будівлі знаходилося чотири стовпові ями, що вказує на те, що вона була каркасно-стовпою конструкції. Стовпові ями були по дві розташовані у кутах біля північної стіни будівлі, та мали схожі розміри, їх діаметри дорівнювали 0,20 та 0,15 м. Ці стовпові ями були поглиблені у материк на глибини 0,20—0,10 м від рівня підлоги. Біля північно-східного кута будівлі знаходилася велика подвійна стовпова яма. Наявність цієї подвійної стовпової ями з верхнім діаметром до 0,40 м та нижнім 0,25 м дає можливість зробити припущення, що відкрита поглиблена частина будівлі є частиною більш великої будівлі чи житла каркасно-стовпою конструкції. У східну частину відкритої будівлі була введена господарча яма кінця XVII — початку XVIII ст.

У заповненні будівлі 11 було зафіксовано кераміка, головним чином, фрагменти грошків. Вироби зі скла представлені крученим браслетом, двома денцями бокалів і фрагментом скла дуже гарної якості, скоріш за все, від імпортової посудини. Бронза представлена невеликим фрагментом вінця від чаші (?). Кістяні вироби представлені вістрям стріли, ромбічної у розрізі. Цікавою є також керамічна пробка із стінки посудини.

На основі керамічного комплексу будівлю 11 можна датувати XI ст.

На території садиби також було досліджено 14 господарчих ям, заповнення яких дозволяє

Рис. 17. Іконка з зображенням Св. Георгія

датовати їх другою половиною XI — першою половиною XIII ст. Чотири з цих ям використовувалися для зберігання борошна, інші використовувалися для різноманітних господарчих потреб. Найбільш цікавою господарчою ямою була яма 6. В плані яма мала округлу форму, до дна трохи звужувалася. Діаметр ями становив 0,90 м, глибина — 1,70 м від рівня сучасної денної поверхні, або 1,0 м від рівня впуску. У її заповненні було знайдено кераміку давньоруського часу XI — початку XII ст., фрагменти скляних посудин і браслетів, значну кількість фрагментів бронзових виробів, кістяний і бронзовий гудзика, денце тигля або льячки, а на дні ями лежав цілий залізний серп. Але найбільш цінною знахідкою без сумніву була нагрудна кам'яна іконка із зображенням Св. Георгія (рис. 17). Іконка мала круглу форму, діаметром: 6,10—6,20 см, товщину 0,60—0,70 см. З лицьового боку по краю йшов опуклий бортик висотою до 0,10 см. З тильного боку по краю іконки проходила фаска шириною до 0,40 см. На лицьовому боці іконки знаходиться рельєфне зображення Св. Георгія на коні, який списом вражає дракона-змія. Досить цікавим також виявився знайдений кістяний гудзик напівсферичної в перерізі форми. Аналогічні гудзика, крім Давньої Русі, були розповсюджені у Візантії та Волзькій Булгарії [Евлев, Козловський, 2014, с. 227—228]. Знахідки з цій господарчій ями, а також знахідки значної кількості скляних та залізних і бронзових шлаків свідчать на користь того, що на території садиби, скоріш за все, існувала ювелірна чи металообробна майстерня.

Серед 19 досліджених поховань, які були відкриті на території садиб до часу існування садиби можна віднести тільки поховання 5, яке було зроблено, судячи із заповнення, у господарчій ямі. В ньому було знайдено кістяки — два дорослих і один дитячий, непоганої збереженості; дорослі розташовувались по-

ряд, а дитяче — в ногах одного з небіжчиків. Скоріш за все, це була повноцінна сім'я: батько, матір та маленька дитина. Розміри могильної ями: 1,45 × 0,85 м, глибина — 1,82 м від рівня сучасної денної поверхні. Крім кістяків, у заповненні ями було виявлено значну кількість давньоруської кераміки XII — першої половини XIII ст.: фрагменти стінок амфор та жорно, на якому лежав один з кістяків. Судячи з хаотичного розташування даних кістяків можна припустити, що їх скинули у яму, та засипали землею з культурного шару. Вірогідно, це сімейне поховання можна пов'язати з розгромом м. Києва у 1240 р., та загибеллю садиби.

Дослідження, проведені на території садиб 3—5 по Десятинному провулку відкрили нову князівську садибу. Окрім того, вони дозволили встановити час існування «Західного палацу». Побудова цієї садиби у другій половині XI ст. вказує на те, що до цього часу палац припинив своє існування та був повністю розібраний, що було встановлено під час археологічних розкопок. Причини припинення існування «Західного палацу» на даний час невідомі та потребують окремого вивчення. Про те що «Західний палац» припинив своє існування саме в цей час безспорним доказом є те, що на його території у другій половині XI ст. виникають три будівлі каркасно-стовпової конструкції, які можна віднести до початку будівництва великої князівської садиби. Її будівництво остаточно повністю завершується наприкінці XI — початку XII ст. На території садиби будується велике центральний будинок, навколо якого розташовуються п'ять жител, чотири будівлі господарчого призначення, та декілька зернових і господарчих ям. Треба відмітити те, що частина будівель знаходиться безпосередньо на підмуркових ровах палацу. На сьогоднішній день встановити причини та остаточно дату розбирання палацу та його підмурків видається неможливим через

відсутність, як письмових джерел цього періоду, у яких би згадувався «Західний палац», так і археологічного матеріалу, який би дозволив встановити точно цю дату. Судячи з результатів, отриманих при проведенні археологічних досліджень, ця садиба гине у 1240 р. внаслідок взяття Києва монголо-татарським військом. Про це може свідчити те, що всі будівлі садиби загинули внаслідок пожежі, а також відкрите поховання 5 на його території.

Роздивляючись питання, кому могла належати ця садиба треба відмітити, що вона знаходилася на території, яка без сумніву була власністю князя тому, що розташовувалася на ділянці, на якій був розташований «Західний палац». Тому садибу могли побудувати тільки з його дозволу, скоріш за все, хтось з його близьких родичів. Це опосередковано підтверджується знахідками у її житлах та господарчих об'єктах, такі як значна кількість різноманітних виробів зі скла, рідкісний керамічний посуд, а також знахідка бронзового зміїовика та кам'яної іконки Св. Георгія.

Гончаров В.К. Райковецкое городище. — К., 1950. — 150 с.

Ієвлев М.М., Козловський А.О. Ікона св. Георгія з розкопок «Західного палацу» // Музейні читання. — К., 2014. — С. 226—236.

Килиевич С.Р. Дитинець Києва IX — першої половини XIII століть. — К., 1982. — 176 с.

Козловський А.О., Ієвлев М.М. Садиба першої половини XIII ст. в «Місті Володимира» давнього Києва // Дніпслово: Зб. наук. пр. на пошану дійсного члена НАН України П.П. Толочка з нагоди його 70-річчя. — К., 2008. — С. 241—257.

Козловський А.О., Ієвлев М.М., Крижановський В.О. Дослідження у Києві по провулку Десятинному, 3А/Б, 5Д // АДУ 2009 р. — К., 2010. — С. 144.

Лысенко П.Ф. Города Туровской земли. — Минск, 1974. — 200 с.

Седова М.В. Ярополч Залесский. — М., 1978. — 158 с.

Толочко П.П. Массовая застройка Киева X—XII вв. // Древнерусские города. — К., 1981. — С. 63—115.

М. М. Ієвлев, А. А. Козловський,
В. О. Крижановський

УСАДЬБА ВТОРОЇ ПОЛОВИНИ XI — НАЧАЛА XIII в. НА МЕСТЕ «ЗАХІДНОГО ДВОРЦА» В «ГОРОДЕ ВЛАДИМИРА» В КИЄВІ

Ета стаття посвящена результатам дослідження усадьби, которая существовала на территории «города Владимира» на участке усадеб 3—5 по Десятинному переулку в второй половине XI — первой половине XIII в. Исследование этой усадьбы дало интересные результаты по планированию и быта зажиточных усадеб в г. Киеве в древнерусское время. На ее территории были открыты и исследованы жилые и хозяйственные постройки. Открытие этой усадьбы на месте «Западного дворца» позволило окончательно установить время прекращения его существования во второй половине XI в.

Ключевые слова: дворец, усадьба, жилище, постройка, подклкт, керамика.

М. М. Iyevlev, A. O. Kozlovskiy,
V. O. Kryzhanovskiy

MANOR OF THE 2nd HALF OF THE 11th — THE BEGINNING OF THE 13th CENTURIES AT THE «WEST PALACE» AREA IN THE «VOLODYMYR TOWN» OF KYIV

This article is dedicated to results of investigation of manor, which existed in the «Volodymyr's town» area in the 2nd half of the 11th — 1st half of the 13th centuries. The manor was located in the area of manors 3 and 5 in Desyatynnyj lane. The investigation of manor showed up interesting facts of Kyiv Rus's wealthy manors' planning and everyday life. At the territory of manor residential and household buildings were discovered and investigated. Exposing of this manor at the «West Palace» place finally gave the opportunity to define the time when the «West Palace» ended its existence in the 2nd half of the 11th century.

Keywords: palace, manor, house, building, ground floor, ceramics.

Одержано 11.05.2016